

Basın 14'ler Hakkında Ne Düşünüyordu? Akis'in Gözüyle 14'ler (13 Kasım 1960 - 30 Haziran 1963)

What was the Press Thinking about the 14's?
The 14's from Akis's Eye (13 November 1960- 30 June 1963)

Ayşe ERYAMAN*

Öz

Demokratik sistemlerin en önemli unsurlarından olan kitle iletişim araçlarından biri de basındır. Basının, toplumu aydınlatma, eğitme, iktidarı denetleme ve faaliyetlerine yön verme, kamuoyu oluşturma gibi birçok işlevi bulunmaktadır. Bu işlevlerinden dolayı özellikle demokratik sistemlerde basının, siyasi arenada yaşanan olaylarla ilişkisinin önemi ortaya çıkmaktadır. Türk basın tarihinde, siyasi arenada yaşanan gelişmeler üzerinde etkisi düşünüldüğünde *Akis* dergisinin, önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'de çok partili yaşama geçiş ile haftalık siyasi haber dergilerine yönelik hissedilen gereksinim sonucu *Akis* dergisi, 15 Mayıs 1954'te Metin Toker tarafından yayımlanmaya başlamıştır. Gerek 27 Mayıs ihtilalinden önce DP uygulamalarına karşı, gerekse ihtilalin akabinde yaşanan olaylar içinde demokratik sistemin sağlanmasına yönelik mücadelesi düşünüldüğünde derginin, dördüncü kuvvet misyonunu üstlendiği söylenebilir. Bu noktada demokrasi mücadelesi veren derginin, ihtilalden sonraki süreçte yaşanan gelişmeler içinde, bu mücadelesinin açıkça görüleceği gelişmelerden biri de 14'ler olayıdır. Bilindiği üzere 27 Mayıs ihtilalinden sonra, ülkeyi askerî rejim ile yönetmek isteyen 14 subay, MBK'dan 13 Kasım 1960'ta tasfiye edilmiştir. Bu çalışmada, 14'lerin, *Akis* dergisinde ele alınış biçimi incelenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Böylece dönemin önemli yayın organlarından biri olan *Akis* dergisinde, 14'lerle ilgili nasıl bir kamuoyu yaratılmak istendiği ortaya konmak amaçlanmıştır. Analiz sonucunda *Akis* dergisinin, 14'lerin aleyhinde olduğu saptanmıştır. Gerek 13 Kasım operasyonu ve gerekse sonraki süreçte 14'lerin giriştiği faaliyetlerle ilgili olarak derginin, eleştirel bir tavır ile yaklaşımını ortaya koyduğu görülmüştür. Bu noktada *Akis*'in, 14'ler olayına karşı, demokratik sistemin devamlılığından yana ve CHP yanlısı tavrı ile yaklaşım sergilediği tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: *Akis*, Basın, 14'ler, Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Darbe, 13 Kasım Operasyonu, MBK.

Abstract

One of the most important elements of democratic systems is the press. The press has many functions such as enlightening and educating the society, controlling the government and directing its activities, creating public opinion. Because of these functions, the importance of the media's relationship with the events in the political arena, especially in democratic systems, becomes evident. Considering its impact on the developments in the political arena in the history of the Turkish press, it is seen that *Akis* magazine has an important place. As a result of the felt need for weekly political news magazines with the transition to multi-party life in Turkey, *Akis* magazine started to be published by Metin Toker on 15 May 1954. Considering both the DP practices before the 27 May revolution and its struggle to ensure the democratic system in the events that followed the revolution, it can be said that the magazine undertook the mission of the fourth force in democratic systems. At this point, one of the developments in which this

* Dr. Öğr. Görevlisi Ayşe ERYAMAN, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Rektörlüğe Bağlı Bölümler, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü. E-posta: eryamanayse@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5571-7776

struggle of the magazine will be clearly seen is the event of the 14s among the developments experienced in the period after the revolution. As it is known, after the May 27 revolution, 14 officers who wanted to rule the country with a military regime were purged from the MBK on 13 November 1960. In this study, it has been tried to examine and evaluate the way the 14s, which were liquidated from the MBK after the military intervention on 27 May, were handled in *Akis* magazine. Thus, it was aimed to reveal what kind of public opinion was wanted to create about 14s in *Akis* magazine, one of the important media organs of the period. As a result of the analysis, it was determined that *Akis* magazine was against the 14s. In this framework, it was seen that the magazine put forward its approach with a critical attitude regarding the 13 November operation and the activities of the 14s in the following period. At this point, it was determined that *Akis* took an approach towards the 14s incident, in favor of the continuity of the democratic system and with a pro-CHP attitude.

Keywords: *Akis*, Press, 14s, Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Coup, 13 November Operation, MBK.

Giriş

Türkiye’de 1923’te Cumhuriyet’in ilanı ile basında yaşanan hürriyet havası, 4 Mart 1925’te Takrir-i Sükûn Kanunu ile sona ermiştir (Şapolyo, 1969, s. 220). 1925’te patlak veren Şeyh Sait Ayaklanması’nda, isyancıların bazı basın organları tarafından yapılan yayınlardan etkilendiklerini ifade etmeleri nedeniyle, söz konusu kanunla basına da birtakım sınırlamalar getirilmiştir (Demir, 2012, s. 127). Bu tarihten sonra basın, Atatürk’ün meydana getirdiği inkılapların kökleşmesi için tek taraflı fikir gazeteciliği ekseninde gelişecektir (Şapolyo, 1969, s. 220).

Türkiye’de çok partili yaşama geçiş ile basın için yeni bir dönem başlamıştır. Basın özgürlüğünü sağlayacağını vaat eden DP’nin, Tek Parti Dönemi’nde sürekli baskı altında yaşayan basından geniş destek gördüğü söylenebilir (Yıldız, 1996, s. 486; Hayta, Yıldırım Kırış, 2020, s. 342). Bundan dolayı DP’nin iktidara geldikten sonra ilk ele aldığı işlerden biri basın olmuştur. 1950 yılında yürürlüğe giren yeni Basın Kanunu ile hükûmetin basın üzerindeki denetimi kısmen azalmıştı (Hayta, Yıldırım Kırış, 2020, s. 342). Ancak ekonomik ve siyasi politikalarına yönelik eleştiriler arttıkça, iktidar tarafından basın kontrol altına alınmaya çalışılacaktır (Albayrak, 2004, s. 284).¹ DP iktidarının bu kısıtlayıcı politikalarının ulaştığı son nokta ise 18 Nisan 1960’ta Tahkikat Komisyonu’nun kurulması olmuştur (Toker, 1966b, s. 236). Bütün bu gelişmeler değerlendirildiğinde, Türkiye’de basın iktidar ilişkilerinde görülen kısır döngünün bir kez daha işlemeye başladığı görülmektedir (Öztürk, 1993, s. 123). Buna rağmen, 1950-1960 arasındaki dönem, çok sayıda gazete ve derginin yayın hayatına başladığı önemli bir süreci oluşturmaktadır (Yıldız, 1996, s. 505). Ayrıca bu dönemde dünyada önemli bir konuma gelen haber dergileri de giderek yaygınlaşmaya başlamıştır (Tokatlı, 2018, s. 5). Bu türden dergilerden biri de *Akis*’tir. O tarihlerde Paris’ten yeni dönen Metin Toker, Türkiye’de Amerika’nın *Time* dergisi tertibinde ciddi bir siyasi aktüalite dergisinin henüz olmadığı ve basında böyle bir yerin boş olduğu kanaatindeydi (Tokatlı, 2018, s. 29). Türkiye’de tek parti yönetiminin sona ermesinden sonra, haftalık siyasi haber dergilerine duyulan ihtiyaç sonucu *Akis* dergisi, 15 Mayıs 1954’te Metin Toker tarafından yayımlanmaya başlamıştır (Özcan, 1996, ss. 154-155).² Dergi, Toker’in düşünceleri ile doğru orantılı olarak, demokrasi kavramına ve Fransız ihtilalinin beraberinde getirdiği ilkelere bağlı kalmaya çalışacaktı (Çelebi, 2015, s. 95). 1954’te yayın hayatına giren dergi, 16 Ekim 1967’ye kadar 694 sayı, bu tarihten itibaren 1’den başlanarak numara verilerek 12 sayı çıkmış, toplam 706 sayı yayımlandıktan sonra yayın hayatına son vermiştir (Özcan, 1996, s. 140). Türk basınına önemli katkılar sunan derginin yazı kadrosu içinde, Cüneyt Arcayürek, İlhami Soysal, Doğan Avcıoğlu, Güneri Cıvaçoğlu, Mümtaz Soysal, Kurtul Altuğ, Turhan Selçuk gibi isimler yer almıştır (Tokatlı, 2018, s. 33; Özcan, 1996, s. 150).

Akis, ilk sayısında tarafsız olduğunu vurgulamış ancak kısa bir süre sonra dergide, DP iktidarına yönelik eleştiriler yer almaya başlamıştır. Ayrıca 1955 yılı başlarında Metin Toker’in, İsmet İnönü’nün kızıyla evlenmesi ve Mükerrrem Sarol ile ilgili kampanyası derginin siyasal bir mücadeleye girmesinde etkili olmuştur (Özcan, 1996, s. 154). *Akis* belirtilen kampanyasını, basın işlerinden sorumlu bakan ve *Türk*

¹DP dönemi iktidar ve basın konusunda bkz. Albayrak, 2004: 391-403.

²*Akis* dergisi ve Metin Toker hakkında ayrıntılı olarak bkz. Çelebi, 2015; Hüroğlu, 2019; Özcan, 1996; Tokatlı, 2018.

Sesi gazetesinin sahibi olan Sarol'un, adı geçen gazeteyi birçok devlet dairesi ve hatta ilkokullara abone ettirmesinin etik olmadığı gerekçesi ile başlatmıştı. Ortaya çıkan tepki karşısında Sarol, gazetesini devretmiş olsa da *Akis*, Sarol'un gazetesine maddi ilgisinin devam ettiğini iddia etmekteydi. Sarol ise bu iddiaları bir hakaret olarak addederek Toker'i dava etmiştir. 1954'ün sonbaharında açılan davayı *Akis*, muvazaa konusu ispatlanmış olmasına karşın, ispat hakkının gazetecilere tanınmamasından dolayı kaybetmiş, Toker de hapis cezasına mahkûm edilmişti (Toker, 1966a, s. 185). Yaşanan bu gelişmelerin etkisiyle CHP yanlısı bir yayın politikası benimseyen *Akis*, Türk siyasal düşünce hayatının gelişmesi, halkın temsil yeteneğinin oturması ve örgütlenme sürecini algılaması için siyaseten CHP'nin reformcu ve partiler üstü bir payda olarak düşünülmesini kaçınılmaz bir hakikat olarak görmüştür. Ancak CHP'nin mevcut durumunu, bu düşüncenin gerçekleşmesi için yetersiz bulan dergi, CHP'nin diğer sağ partiler gibi halkın günlük yaşamını kolaylaştıracak politikalar geliştirmesini yani kendini yenilemesi gerektiğini savunmuştur (Çelebi, 2015, s. 340). Bu anlayış içinde dergi, DP iktidarı muhalefeti çeşitli baskı yöntemleri ile sindirmeye çalıştıkça, sesini daha fazla yükselterek muhalefetin basındaki sözcüsü olma rolünü üstlenmiştir (Çelebi, 2015, s. 108). Daha da önemlisi, basının karşı karşıya bulunduğu problemlere çözüm önerileri ortaya koymuş ve hatta bir adım daha ileri giderek basını örgütlenme yoluna gitmiştir (Çelebi, 2015, s. 170; Tokatlı, 2018, s. 97). Bu çerçevede *Akis*'in, 1954-1959 yılları arasında, "batılı demokratik düzenin tam manasıyla kurulup işleyebilmesini" sağlamak için demokrasi adına bir basın mücadelesi verdiği söylenebilir (Çelebi, 2015, s. 96).

27 Mayıs ihtilaline belirtilen bu ortam içinde girilmiştir. *Akis*'in darbe sürecine etkisini göstermesi açısından, 27 Mayıs'ın önde gelen isimlerinden Orhan Erkanlı'nın, "O zamanlar *Akis* dergisi çıkardı. Biz, *Akis* dergisini hep okurduk. Biz derken yalnız bizim örgüt değil, orduda da çok okunurdu. Ve derginin kendine mahsus bir üslubu vardı. Mesela Hasan Polatkan'la, Fatin Rüştü Zorlu'nun asılma sebebinin başlıca nedeni, bu *Akis* neşriyatıdır. Çünkü onların o kadar aleyhinde yazmıştı ki, biz de daha işe başlarken, onları zaten kafamızda mahkûm etmiştik" şeklindeki sözleri dikkat çekmektedir (Ilıcak, 1975, s. 13). Darbe süreci konusunda dergide temel olarak, iktidarın uyguladığı yanlış politikalar sonucu zamanla meşruiyetini kaybetmesi ve toplumu bir çıkmaza sürüklemesi fikri işlenmiştir (Önder, 2014, s. 299). Dergi, 27 Mayıs hareketine meşruiyet kazandıran fikri temeli ise "demokrasi oyununun kaidelerine uymama ve rejimi değiştirme niyetlerinin fiiliyat sahasına geçmesinde" görmektedir (Önder, 2014, s. 290).³ İhtilalden sonraki süreçte ise *Akis*, benimsediği ilkeler çerçevesinde MBK içindeki sivilleşme yanlılarını destekleyen bir yayın politikası gütmüştür. Bu çerçevede ihtilalden sonra derginin, bir an önce "normal demokratik düzene" geçilmesi yönünde ve CHP yanlısı çizgisini sürdürdüğü görülmektedir (Özcan, 1996, s. 155).

Gerek 27 Mayıs ihtilalinden önceki ve gerekse ihtilalden sonraki süreçte giriştiği yayın faaliyetleri ile belli bir kamuoyu oluşturabilmesi ve siyasi arenada yaşanan gelişmeler üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, *Akis*'in önemi ortaya çıkmaktadır. Bu özelliği onu, ayrıntılı olarak incelemeye değer kılmaktadır. Bu makalede; *Akis*'in 14'ler algısı ortaya konmaya çalışılarak, bir taraftan Türkiye'nin demokratikleşme süreci, ordu-siyaset ilişkileri alanında; diğer taraftan basın-iktidar ilişkileri ve basın-siyaset ilişkileri alanında yapılan çalışmalara katkı sağlanarak, günümüzde takip edilecek politikalara ışık tutmak hedeflenmiştir.

14'lere Genel Bir Bakış

Bilindiği üzere DP'nin özellikle iktidarının ikinci yarısında giriştiği uygulamalara tepki olarak gelişen olaylar sonunda, 27 Mayıs 1960 günü hiyerarşi dışı askerî bir müdahale gerçekleşmiş ve iktidar Milli Birlik Komitesi (MBK) adı altında askerî rejime devredilmiştir (Albayrak, 2004, s. 553). 27 Mayıs'ın

³Demokrasiden taraf olan bir yayın organının, seçimle iktidara gelmiş meşru bir hükûmete karşı düzenlenen askerî bir darbe girişimine destek vermesi tezat oluşturmaktadır. *Akis* için bu durum, demokrasi adına bir nefsi müdafaaydı. Çünkü Türkiye'de demokrasi açısından olgunlaşmamış olan kurumlar, baskı unsuru oluşturacak potansiyel bir güce sahip değildir. Bu yüzden de ordu üzerine düşeni yapmıştır. Diğer taraftan dergi, süreklilik arz edecek ya da vesayet oluşturacak bir askerî rejime de karşı olmuştur. Nitekim 1960'larda MBK içindeki 14'lerin tasfiye edilmesini ve Talat Aydemir'in iki askerî darbe teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlanmasını sevinçle karşılamıştır Çelebi, 2015: 337.

ardından yaşanan olaylar, askerî müdahaleyi gerçekleştiren muhafazakâr/statükocular ile radikal subaylar arasında 1950'lerdeki bölünmenin hala canlı olduğunu göstermekteydi (Hale, 1996, ss. 110-111). Bu cümleden de anlaşılacağı üzere müdahaleyi gerçekleştiren subaylar arasındaki bölünmeler, daha örgütlenme⁴ aşamasında iken su yüzüne çıkmaya başlamıştı. Örneğin, ihtilal sonrasında nasıl bir yol takip edileceği konusunun, örgütün çeşitli toplantılarında gündeme geldiği görülmektedir. Özetle söylemek gerekirse bu tartışmaların daha çok “askerî bir rejim kurmak” ve “yeni seçimlere kadar iktidarı geçici bir meclise bırakmak” temelleri üzerinde şekillendiği söylenebilir (Gökşen, 2021, s. 147). Bu tür tartışmalardan birinin, 1960 yılının başında Alparslan Türkeş ile örgüte yeni katılan Sami Küçük arasında yaşandığı görülmektedir. Söz konusu toplantıda Türkeş'in, belli bir süre askerî idareden sonra demokrasiye geçilmesi yönündeki fikrine Küçük'ün tepkisi sert olmuş ve henüz katıldığı örgütten ayrılmak istemesi uğraşlar sonucu engellenebilmişti (Gökşen, 2021, s. 148; Küçük, 2008, s. 79). Sami Küçük anılarında, ertesini gün örgütün güçlü isimlerinden Sezai Okan'la yaptığı görüşme sonucunda, tehlikeli bir yolda olduğu için Türkeş'in örgütten tecrit edilmesi hususunda anlaşıkklarını ifade etmektedir. Türkeş'in tecrit hali, 27 Mayıs'tan bir hafta öncesine kadar sürecektir (Küçük, 2008, s. 79). Örgütteki “rakip albaylar”ın, Türkeş'in komiteyle olan tüm ilişkisini kesmek istedikleri ancak diğer etkili isim Orhan Kabibay'ın engel olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim onun arabuluculuğuyla Türkeş, 27 Mayıs'tan birkaç gün önce örgüte yeniden katılabiliştir (Gökşen, 2021, s. 150; Küçük, 2008, ss. 79-80).

Askerî müdahaleyi gerçekleştiren subaylar arasındaki belirtilen bu ayrılıkların, ihtilalin başarıya ulaşmasından sonraki günlerde artarak devam ettiği görülmektedir. Bilindiği gibi, ihtilalin başarıya ulaşmasının hemen ardından Orgeneral Cemal Gürsel, İzmir'den Ankara'ya gelerek harekâtın liderliğini üstlenmişti (Küçük, 2008, s. 104). Diğer taraftan en nihayetinde Seçici Kurul'un⁵ çalışmaları sonucunda, 11 Haziran 1960 günü, MBK'yı oluşturacak 38 isim üzerinde karar kılınmıştı (Erkanlı, 1987, ss. 75-76). İhtilalcilerin kampına, 27 Mayıs ile MBK'yı teşkil eden 38 kişinin adının ilan edildiği 11 Haziran arasında, tam bir karışıklık ve keşmekeş hâkim olmuştur (Toker, 1967, s. 17). Bu durumun nedeni, ihtilali gerçekleştiren subayların, müdahale sonrasında nasıl bir yol izleneceğini netliğe kavuşturmamış olmalarıydı. Bununla birlikte müdahale sonrası Türkiye için değişik tasarımlara sahiptiler (Gökşen, 2021, s. 220).

Bu ayrılıkların ilkinin, yine müdahalenin ilk günlerinde Bakanlar Kurulu'nun belirlenmesi esnasında yaşandığı görülmektedir. Bilindiği gibi, ihtilal öncesinde örgütü kuran subaylar, ihtilalden sonra bir meclis kuruluncaya kadarki süreç için üç bakanlığın asker olması üzerinde karar kılınmıştı (Küçük, 2008, s. 107). Bu karara rağmen radikallerin faaliyetleri sonucu, 28 Mayıs'ta Gürsel'in başkanlığında yapılan komite toplantısında, tüm bakanlıklar askerler tarafından işgal edilmişti. Madanoğlu'nun, müdahale öncesi alınan kararı hatırlatarak, durumu sert şekilde eleştirmesi üzerine, askerî kabine fikrinden vazgeçtiği görülmektedir (Gökşen, 2021, s. 193; Küçük, 2008, s. 107). Nitekim komitenin teşkiliyle birlikte ortaya çıkan anlaşmazlıklar gruplaşmalara neden olacaktır. Kesin çizgilerle ve isimlerle belirlemek imkânsız olmasına rağmen bu gruplar, genel olarak üçe ayrılabilir. Gruplardan ilki, bir dikta rejimi altında köklü reformlar yapmak isteyen Radikaller'dir. Üyeleri arasında Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, İrfan Solmazer, Dündar Taşer, Suphi Karaman, Rıfat Baykal, Mustafa Kaplan, Fazıl Akkoyunlu, Ahmet Er, Mehmet Özgüneş, Şefik Soyuyüce, Muzaffer Karan ve Münir Köseoğlu bulunmaktadır. Bu grubun karşısında, iktidarı en kısa zamanda sivillere devretmek isteyen üyelerden oluşan “ılımlılar” bulunmaktadır. Üyeleri arasında Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi, Ekrem Acuner, Fikret Kuytak, Refet Aksoyoğlu, Sami Küçük, Sezai Okan, Osman Köksal, Vehbi Ersü, Şükran Özkaya ve Suphi Gürsoytrak yer almaktaydı. Bu iki büyük grubun dışında “denge” rolü oynayan ama genelde Radikal kanada meyilli “Tarafsızlar” olarak bilinen grup yer almıştı. Üyeleri, Sıtkı Ulay, Fahri Özdilek, Muzaffer Yurdakuler, Kadri Kaplan, Selahattin

⁴27 Mayıs harekâtını gerçekleştirecek subayların örgütlenme aşaması konusunda ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bkz. Gökşen, 2021: 85-147.

⁵Seçici Kurul üyeleri, gizli örgütün ileri gelenleri arasından seçimle belirlenmiştir. Kurulun Ankara grubunu, Suphi Karaman, Sezai Okan, Alparslan Türkeş, Ekrem Acuner ve Sami Küçük; İstanbul grubunu, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı ve Ahmet Yıldız temsil etmiştir Gökşen, 2021: 195.

Özgür, Ahmet Yıldız ve Kamil Karavelioğlu'ndan oluşmakta idi (Gökşen, 2021, ss. 220-221). Diğer taraftan bu ayrılıkları keskin ve karmaşık hale getiren, Gürsel'in genç ve radikal subaylarla başlangıçta ilişki içinde olmaması, radikallerin düşüncelerinin belirsiz olması (Hale, 1996, s. 110), komite üyelerinin insani niteliklerinden kaynaklanan unsurlar, komite dışı faktörler gibi birçok unsurun etkili olduğu söylenebilir (Gökşen, 2021, s. 230).⁶

Radikaller olarak adlandırılan grup, ülke gereksinimi olan reformları, ayrıcalıklı kesimlerin etkisinde kaldıklarından dolayı hiçbir partinin gerçekleştiremeyeceğini düşünmekteydiler (Yıldız, 2001, s. 194). 27 Mayıs'tan sonraki süreçte Alparslan Türkeş, rütbesinin radikal kanattaki diğer üyelere nispeten yüksek olmasının da etkisiyle, sivil siyasetin tatbik edilemeyeceğini düşünen gruptaki subayların en önemli aktörü olmuştur (Sanlı, 2018, s. 219). 27 Mayıs sonrasında Türkeş ve arkadaşları adına ilk önemli hadise ise, Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı görevine atanmasıdır (Sanlı, 2018, s. 215).⁷ Türkeş, 27 Mayıs hadisesine "Türk Rönesansı" gerçekleştirmek adına giriştiğini ileri sürmekteydi (Sanlı, 2018, s. 224). Söz konusu amaçlarına ulaşmak için Türkeş ve arkadaşları, faaliyetlerini çeşitli istikametlerde geliştirmişlerdir. Bu çerçevede Türk Kültür Dernekleri kurulmuş, kendi seslerini duyuracak yayın organı kurma faaliyetleri sonucunda da *Öncü* gazetesi yayın hayatına başlamıştır (Örtülü, 1977, ss. 31-32).

Zaman ilerledikçe, MBK içinde, Geçici Anayasa'nın 2. Maddesinde yer alan hüküm gereğince, yönetimin bir an önce sivillere devredilmesi taraftarı olanlar ile karşı görüştekilerin tartışmaları giderek yoğunluk kazanacaktır. Örneğin, 21 Eylül 1960'da Ankara Hukuk Fakültesi'nde konuşan Alparslan Türkeş, çağdaş uygarlığın olağan yöntemlerle yakalanamayacağını, Tanzimat'ın da, Meşrutiyet'in de, Cumhuriyet'in de bunu başaramadığını, güçlü bir atılımın gerekli olduğunu söyleyerek, uzun süre iktidarda kalma niyetini açığa vurmuştu. Türkeş'in bu girişimleri ile ilgili olarak ihtilalin önde gelen isimlerinden Yıldız, "Türkeş'in daha önceki bilinen ilişkileri ve kendisine özgü rejim anlayışı, büyük kaygıların oluşmasına neden oluyordu. Türkeş'in durumu onu en iyi tanıyan üyelerce, ihtilalden önce de tartışılmakta ve ayrılıklara neden oluşturmakta idi" ifadelerine yer vermiştir (Yıldız, 2001, ss. 186-187).

İktidarı en kısa zamanda devretmek isteyenlerle, en az bir seçim dönemi kalmak arzusunda olanlar arasındaki tartışmalar gün be gün daha belirli şekillere bürünmüştür. Yaşanan bu gelişmeler, iktidarın bir an önce sivillere devredilmesini isteyen fikrin sahiplerini bazı tedbirler almaya sevk etmiştir (Erkanlı, 1972, ss. 140-141). Bu girişimler, 13 Kasım'a giden yolda önemli dönemeçlerden birini oluşturan Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı görevinden 22 Eylül 1960 tarihinde alınması ile sonuçlanmıştır (Sanlı, 2018, s. 225). Müsteşarlık görevinden alınmasıyla beraber komitedeki dengeler, Radikallerin aleyhine bozulmuş ve Türkeş de parti kurma çalışmalarını hızlandırmıştır (Gökşen, 2021, s. 301; Yıldız, 2001, ss. 190-191).⁸ Ardından komitenin, 27 Ekim'de üniversitelerden 147 öğretim üyesini ayıran kararı (Yıldız, 2001, s. 186) ve 3 Kasım'da Ülkü ve Kültür Birliği Kanunu Tasarısını çıkarması, kamuoyundan şiddetli tepkiler gelmesine neden olacaktır (Yıldız, 2001, s. 198; Gökşen, 2021, ss. 302-303). Gürsel, bu tarihten itibaren iktidarı sivillere paylaşma fikrine ve Kurucu Meclis oluşturulması yönündeki çalışmalarına hız verecektir (Gökşen, 2021, ss. 302-303). Yaşanan bu gelişmeler, MBK içinde var olan bölünmeyi basının da etkisiyle tahrik etmiş (Altuğ, 1976, ss. 138-139) ve gruplar birbirlerine yönelik tasfiye planları yapmaya başlamışlardır (Özdağ, 2004, s. 370).⁹ Nihayetinde, komitenin iktidarı sivillere bırakmasını savunan subaylarca desteklenen Gürsel, iktidarda kalma yanlısı 14 subayın komiteden ihraç edildiğini ilan etmiştir (Karpat, 2010, s. 337).

⁶Bu konuda yaşanan gelişmeler ve ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Gökşen, 2021: 190-259.

⁷Bu atanma, onun gerçekleştirmek istediği hedefine yönelik adımlarından biri olarak değerlendirilebilir. Sanlı, bu atamaya ilgili olarak, 27 Mayıs öncesinde İzmir'de gerçekleşen görüşmeleri sonucunda, Türkeş'in Gürsel'in başkanlığı konusunda kesin bir tavır gösterdiğinin üzerinde durarak, Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı görevine getirilmesini, önceden kararlaştırılmış bir durum olmasının muhtemel olabileceğini belirtmektedir. Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı'na atanması konusunda ayrıntılı değerlendirme için bkz. Sanlı, 2018: 213-249.

⁸O günün konjonktüründe, bu konuda yaşanan tartışmalar ve gelişmeler için ayrıntılı olarak bkz. Yıldız, 2001: 190-193.

⁹Tarafların birbirine yönelik tasfiye planları ve bu süreçte yaşanan gelişmeler konusunda ayrıntılı olarak bkz. Özdağ, 2004: 368-377.

Bu ayrışmalar ve tasfiyelerle ilgili olarak Yıldız'ın sözleri yaşanan gelişmeler konusunda fikir vermektedir. Bu noktada, “Aslında hükümete verdiğimiz yönerge ve belgelerde belirtilen görüşleri birlikte benimseyip hazırladığımız halde, ayrılığımızın niteliğini kavrayamıyorum. Ayrıca Türkeş grubu üyeleri, CKMP ve CHP sağ kanadından TİP'e dek çok değişik ideolojili partilerde yer aldıklarına göre aralarında radikal temel üzerinde bir birliktelik olamadığı görülmüştür” ifadelerine yer vermiştir. Bu durumu, 11 Kasım sabahı Gürsel'i ziyaret eden Erkanlı'nın, “Kurucu Meclis'e karşı olmadıkları, ama bunun CHP meclisi olmasına karşı oldukları, halkın tümünü temsil edecek bir meclis istedikleri” yönündeki sözleri destekler niteliktedir (Yıldız, 2001, s. 197). Bütün bunlardan dolayı, özetle söylemek gerekirse, 13 Kasım operasyonu ile sonuçlanacak bu ayrışmalara, başlıca reformların gerçekleştirilmesini sağlama gerekçesi ile MBK iktidar süresinin uzatılması istemlerinden, bunların dış çevrelerce desteklenmesine ve özel ilişkilere kadar birçok unsurun etkili olduğunu söylemek yanlış olmasa gerekir (Yıldız, 2001, s. 193).

Yaşanan bu gelişmelerin ardından MBK, 16 Kasım'da çıkardığı 126 Sayılı Kanunla, 14'leri emekliye sevk etmiş, ikinci bir kanunla da (8127 Sayılı Kanun) Dışişleri Bakanlığı dış teşkilatında on dört müşavirlik ihdas etmiştir. Bu kanuna istinaden 14'ler, aşağıdaki yerlere tayin edilmişlerdir. Alparslan Türkeş Yeni Delhi, Orhan Kabibay Brüksel, Orhan Erkanlı Meksika, Münir Köseoğlu Stockholm, Mustafa Kaplan Lizbon, Muzaffer Karan Oslo, Şefik Soyuyüce Kopenhag, Fazıl Akkoyunlu Kabil, Rıfat Baykal Tel-Aviv, Dündar Taşer Rabat, Numan Esin Madrid, İrfan Solmazer Lahey, Muzaffer Özdağ Tokyo, Ahmet Er Libya. Ayrıca kanun, 14'lerin en az iki yıl yurt dışında kalmasını öngörmekteydi (Erkanlı, 1972, s. 158).

Alınan bu tedbirlerle yurt dışı görevlere tayin edilen 14'lerin, bu görevleri esnasında da çeşitli faaliyetler içerisinde buldukları görülmektedir. 14'lerin ilk müşterek faaliyetlerinin, 1 Nisan 1961 tarihinde, Orhan Erkanlı'nın Meksika'dan yayımladığı ilk rapor ile başladığı söylenebilir (Seyhan, 1966, s. 128).¹⁰ Diğer taraftan 14'ler, 22 Eylül'de Bern'de bir toplantı gerçekleştirmişler ve bu toplantıda 14'lerin gayeleri gözden geçirilmiştir. Sonunda, 14'ler arasında evvelden beri devam eden liderlik meselesi bu toplantıda açıkça su yüzüne çıkmıştır (Seyhan, 1966, ss. 150-151).

14'ler temaslarını sürdürürken, 15 Ekim seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra MBK, bir bildiri yayımlayarak 14'ler hakkında fikrini açıklamıştır. Adı geçen bildiriye 14'lerle ilgili olarak, “Hazırlanmış, icra ve tarih önünde mesuliyet ortaklığını yükledikleri ihtilalin bugün milletçe idrak ettiğimiz sonucunda, onların da ortak inançları olduğunu aziz milletimize arz ederiz” (Erkanlı, 1972, s. 186)¹¹ ifadelerine yer verilmiştir. Söz konusu ifadeler, 14'lerin yurda dönebilecekleri konusunu gündeme getirmiştir.

Bu gelişmeler üzerine Ekim ayı sonunda, 14'ler, Brüksel'de bir toplantı düzenlemişlerdir. Erkanlı'nın ifadelerine göre, bu toplantıda 14'ler Türkiye'ye dönmeye karar vermişlerdi. Ancak Genelkurmay Başkanı Sunay'ın, “Seçim sonuçları ordunun büyük bir kısmını tatmin etmemiştir. Bu şartlar altında Türkiye'ye gelmeniz büyük olaylara sebep olabilir. Biz yatıştırıcı formüller peşindeyiz, bize yardımcı olun” yönündeki mesajı üzerine bu kararlarından vazgeçtiklerini belirten Erkanlı, “Bu tavsiyelere uymak suretiyle hayatımızın ikinci büyük hatasını yaptık” ifadelerinde bulunmuştur. Bu gelişmelerin ardından 14'lerden Türkeş, Kabibay, Erkanlı, Kaplan, Esin ve Solmazer, Paris'te bir basın toplantısı düzenlemiştir. Söz konusu toplantıda “seçimlerin erken yapıldığı”, “bu parlamento ile Türkiye'nin sorunlarının çözümlenemeyeceğini” vurgulamışlar, yaşanan bütün bu gelişmelerin kendilerini haklı çıkardığını savunmuşlardır (Erkanlı, 1972, s. 187).

Bilindiği gibi 14'ler, iki yıllığına yurt dışı görevlere tayin edilmişlerdi. 24 Temmuz 1962'de yurda dönme zamanları gelmiş olan 14'ler, Brüksel'de son defa bir araya gelmişlerdir. Bu toplantı sonunda 14'lerin dağıldığını açıklayan bir bildiri yayımlanmıştır. Anlaşmaya varılamamasında, “Türkeş ile Kabibay arasında devam eden liderlik mücadelesinin” veya “Genelkurmay Başkanı Sunay'ın, 14'lerin bir siyasi grup olarak yurda dönmelerinde isabet bulunmadığına dair görüşlerinin” etkili olduğu söylenebilir. 14'ler,

¹⁰Bu raporlar için ayrıntılı olarak bkz. Erkanlı, 1972: 180-185.

¹¹Erkanlı'nın ifade ettiğine göre, bu bildiri aslında, komite içindeki arkadaşlarının çabaları ve cuntanın genç kanadının zorlamalarıyla yayımlanmıştı. Cunta temsilcileri komite üyelerine, 14'ler hakkında olumlu bir beyanat verilmesi hususunda ağır baskılar yapmışlar, o günün şartları içinde komite buna boyun eğmek zorunda kalmıştı Erkanlı, 1972: 186.

dağıldıktan sonra bireysel olarak hareket etmeye başlamışlardır. Bunlardan Erkanlı, Akkoyunlu ve Köseoğlu, 1962 yılının Ağustos'unda; Türkeş ise 1963 yılının Şubat'ında yurda dönmüştür (Örtülü, 1977, s. 300vd).

Akis'in Gözüyle 14'ler

13 Kasım Operasyonu'na Giden Süreç

Akis, 14'lerin nasıl belirdiği konusuna, 26 Şubat 1962'de "Tarih" başlığı altında kaleme alınan yazı dizisinde yer vermiştir. *Akis*'in bu yazısında, özellikle Alparslan Türkeş'in, 27 Mayıs'tan sonraki giriştiği faaliyetleri kendi bakış açısıyla değerlendirdiği görülmektedir. Bu çerçevede 27 Mayıs'tan sonra Türkeş'in planını uygulamaya başladığını, ilk başarısını Gürsel'in üç yardımcısı arasına girmekle kazandığını, sonra basın sözcüsü olarak atandığını, ardından başbakanlık müsteşarlığına atanması ile de milli emniyetle ilgili hesaplara el koyduğunu aktarmıştır ("Tarih", *Akis*, 26 Şubat 1962, s. 18). Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere *Akis*'e göre Türkeş, işin başından sonuna kadar hesaplı hareket etmişti ("Tarih", *Akis*, 26 Şubat 1962, s. 20).

Diğer taraftan *Akis*'in Türkeş'i, Mısır'da Kral Faruk'a karşı girişilen darbeye Nasır ile özdeşleştirmeye çalışması dikkat çekmektedir. Özellikle Türkeş'in basın sözcülüğü görevi esnasındaki yarattığı intibaha atıfta bulunarak, "Dünya basını, Türkiye'deki hareketi Mısır'da Kral Faruk'a karşı girişilen darbeye mukayese ediyor ve bir Nasır keşfine çalışıyordu. Gürsel, Mısır ihtilalinin General Necip'iydi. Ya Nasır? Gazeteciler Türk ihtilalinin Nasır'ını Türkeş'in şahsında buldular" ifadelerine yer vermiştir ("Tarih", *Akis*, 26 Şubat 1962, s. 18).

Akis aynı yazısının devamında, Türkeş'in asıl amacının "iktidara yerleşmek" olduğunu, bu amacına ise "seçim yapılacaksa bir parti kurup onun başına geçmek" veya "seçim yaptırmamaya bakmak" şeklinde olmak üzere iki yoldan ulaşmaya çalıştığını vurgulamıştır. *Akis*'e göre Türkeş, evvelâ birinci yolu denemiş, kuracağı parti için gerekli meblağı sağlamak üzere bir iktisat ajansının sahibi olan Ziya Tansu'yu seçmişti, *Öncü* gazetesinin kurulması bu gayretlerin neticesiydi ("Asıl Gaye", *Akis*, 26 Şubat 1962, s. 21). *Akis*, onun bu girişimlerinin başarısız olması ve 14'lerin ortaya çıkışı ile ilgili olarak ise şu ifadelere yer vermiştir:

"Türkeş'in planı ortaya çıkmıştı. Birbirleri hakkında bilgi almakta mahir komite üyeleri, Türkeş'in parti ve gazete tasavvurlarından haberdardılar. Bir toplantıda Müsteşar Bey'e, böyle oyunlara heves etmemesi söylendi. Türkeş gerilemeyi kabul etti. Bütün bu sebeplerden dolayıdır ki Türkeş, komite içinde bir grubun oylarına güvenmenin daha ihtiyatlı bir yol olduğunu fark etti. Zaten komitenin içinde bir kısmı gafletten, bir kısmı da iktidarın lezzetleri pek hoş geldiğinden gitme taraftarı olmayanlar yan yana gelmeye başlamışlardı. İşte, 14'ler böyle belirdi" ("Başka Müttefikler", *Akis*, 26 Şubat 1962, s. 23).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere *Akis*, 14'lerin ortaya çıkışını, Türkeş'in iktidara yerleşmek isteğinin bir sonucu olarak görmektedir. Ayrıca Türkeş'in bu amacına ilk olarak, bir parti kurarak ulaşmaya çalıştığını ancak başarısız olunca da MBK içinde bir gruba dayanma yoluna gittiğini düşünmektedir.

Yine aynı doğrultuda olarak *Akis*, 9 Mart 1962 tarihli nüshasında, ihtilalden sonra yaşanan olayları değerlendirmiştir. *Akis*'in bu yazısında 14'lerle ilgili olarak, "27 Mayıs'tan sonra ihtilalcilerden bir kısmı baş dönmesine uğradı, Alparslan Türkeş bunları planları için mükemmel piyonlar gözüyle gördü ve onların hiçbirini 'Kudretli Albay'ın fikriyatını benimsemiş olmadığı halde hepsi onun oyununu bir ucundan oynadılar. İşte 14'ler bunlardır" değerlendirmesinde bulunmuştur ("Tarih", *Akis*, 9 Mart 1962, s. 18). Ayrıca 14'lerin belirmesinden sonra, her gittikleri yerde memleketin dertlerini terennüm etmeye başladıklarını, bu kampanyanın en ziyade rağbeti Gökhan Evliyaoğlu ile Hami Tezkan'ın idaresindeki *Havadis* gazetesinde bulduğunu, Türkeş'in aracılığı ile *Havadis* gazetesinin adeta 14'lerin yayın organı haline geldiğini ifade etmiştir. Aynı yazısının devamında ise *Akis*, 14'lerin söz konusu faaliyetlerini hatırlatmıştır. Bu noktada Özdağ'ın, Gaziantep'te öğretmenlere öğretmenliğin, adalet mensuplarına adaletin

inceliklerini anlattığını, Numan Esin'in 27 Mayıs'ın manasını değiştiren sözler sarf ettiğini belirtmiştir. Aynı minvalde olarak Özdağ'ın, İstanbul Üniversitesi'nde sarf ettiği şu cümlelere yer vermiştir: “İnkılâp, sadece milleti soyan politikacılara karşı değil, Türkiye'nin kaderini de düzeltmek için yapıldı. Var olmak ya da yok olmak! İşte milli hareketimizin parolası! Seviye bu iken, demokratik nizam fanteziye ve oynanan oyun da komedyaya benzer. Bu seviyeyi, çağdaş uygarlık seviyesine biz çıkaracağız!” (“Tarih”, *Akis*, 9 Mart 1962, s. 21).

Bütün bunlardan ayrı olarak, MBK içinde bir cereyan yaratmaya muvaffak olan 14'lerin karşısına hemen bir “akl-ı selim grubun” dikildiğini belirten dergi, özellikle Cemal Madanoğlu ve Osman Köksal'ın bu safta yer aldıklarından, Türkeş'in onları bertaraf etmek için bir “iç savaş” açtığını savunmuştur (“Tarih”, *Akis*, 9 Mart 1962, s. 19). Sütunlarına yansıyan bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere *Akis*; 14'lerin, ülkenin sorunlarını demokratik sistem içinde halledilmesinin imkânsızlığını savunarak 27 Mayıs'ın manasını değiştiren faaliyetler içine girmelerini, 13 Kasım operasyonunun zorunlu sebebi olarak değerlendirmektedir.

13 Kasım Operasyonu ve 14'lerin Tasfiyesi

14 üyenin MBK dışına çıkarılması, Gürsel tarafından yayımlanan tebliğ ile duyurulmuştu. Gürsel, yayımladığı tebliğde şu ifadelerle yer vermişti: “MBK'nın çalışmaları, memleketin yüksek menfaatlerini tehlikeye sokacak bir duruma düşürdüğünden, Türk Silahlı Kuvvetleri ve MBK üyelerinin talepleri üzerine, 13 Kasım 1960'dan itibaren MBK'yı feshettim. Türk Milleti adına yasama yetkisini kullanacak olan yeni MBK üyeleri şunlardır: Ekrem Acuner, Refet Aksoyoğlu, Mucip Ataklı, Emanullah Çelebi, Vehbi Ersü, Suphi Gürsoytrak, Suphi Karaman, Kadri Kaplan, Kâmil Karavelioğlu, Osman Köksal, Fikret Kuytak, Sami Küçük, Cemal Madanoğlu, Sezai Okan, Fahri Özdilek, Mehmet Özgüneş, Selahattin Özgür, Şükran Özkaya, Haydar Tunçkanat, Sıtkı Ulay, Muzaffer Yurdakuler ve Ahmet Yıldız.” Tebliğin bundan ayrı üç maddesi daha vardı. Yeni MBK, en kısa zamanda oluşturulacak olan Kurucu Meclis ile birlikte memleketin nizamını demokratik esaslara göre düzenleyecekti, görevlerinden affedilen üyeler emekliye sevk edilmişlerdi, bu konuda devlet başkanından başka hiçbir şahıs beyanat vermeyecekti (“14 Sarı Zarfın Hikâyesi”, *Akis*, 18 Kasım 1960, s. 6).

Akis olayın kamuoyuna duyurulmasından sonraki 18 Kasım 1960 tarihli nüshasında, “14 Sarı Zarfın Hikâyesi” başlığı ile yazdığı yazısında gelişmeleri değerlendirmiştir. Bu noktada MBK'daki “gürültücü ekalliyet” olarak nitelendirdiği 14'lerin beyanlarının, herkesi endişeye sevk ettiğini belirtmiştir. Ayrıca bu durumdan en ziyade şikâyetçi olanın ordunun ta kendisi olduğu, bir Muzaffer Özdağ'ın şahsında temsil edildiği hissini Türk Silahlı Kuvvetlerini azapların en koyusu içine sokmaya yettiği üzerinde durmuştur. *Akis*'e göre, bir takım MBK üyelerinin hareketlerinden Silahlı Kuvvetler memnun değildi ve bu yüzden devlet başkanına, bu duruma son vermesi gerektiğini bildirmişlerdi (“14 Sarı Zarfın Hikâyesi”, *Akis*, 18 Kasım 1960, s. 7). Ayrıca *Akis* adı geçen operasyonu “başarılı ameliyat” olarak değerlendirmiş ve bu operasyonun, Türk Silahlı Kuvvetlerinin topyekûn Gürsel'in arkasında durmasıyla en ufak pürüze yol açmadan gerçekleştirilebildiğini vurgulamıştır (“14 Sarı Zarfın Hikâyesi”, *Akis*, 18 Kasım 1960, s. 8). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere *Akis*, 13 Kasım operasyonunun, MBK'daki “gürültücü ekalliyet” olarak nitelendirdiği 14'lerin giriştikleri faaliyetlerin, orduyu rahatsız etmesi üzerine, ordunun talebi ile devlet başkanı tarafından gerçekleştirildiğini savunmaktadır.

Akis olayla ilgili bu değerlendirmelerinden sonra sütunlarında, devlet başkanı tarafından yapılan açıklamaya yer vermiştir. Gürsel tarafından yayımlanan bildirimden anlaşıldığına göre, affedilenlerden bir kısmı talebe teşekküllerini ele geçirme, hatta ordunun bazı yüksek rütbeli komutan veya genç subaylarını işgal etme yoluna sapmışlardı. Bu telkinlerin mahiyeti, Meclis matbaasında ele geçen bir kanun tasarısından anlaşılıyordu. Tasarının altında Alparslan Türkeş, Orhan Erkanlı, Numan Esin ve Muzaffer Özdağ'a ait dört imza bulunmuştu. Yine Gürsel tarafından yapılan açıklamalardan anlaşıldığı üzere, kanunun gerekçesinde ifade edilen arzuların gerçekleşmesi için MBK idaresinin dört yıl daha iş başında kalması teklif edilmekteydi. Diğer taraftan söz konusu kanunun arkasından, “Ülkü ve Kültür Birliği Kanunu” teklifi gelecekti (“14 Sarı Zarfın Hikâyesi”, *Akis*, 18 Kasım 1960, ss. 12-13). Sütunlarında yaşanan gelişmeleri değerlendiren *Akis*'e göre, genç ihtilalcilere bu “sapık fikirleri”, normal bir demokratik

rejim içinde kıymet ifade etmeyeceklerini bilen “salon nihilistleri” aşlamışlar, onları “ne oldum delisi” yapmışlardı. Ayrıca belirtilen hedeflerine ulaşmak için 14'lerin, bir takım gençlik teşekkülleri, ordu mensupları ve *Havadis* gazetesi gibi yayın organlarıyla temasta buldukları üzerinde de durmuştur (“14 Sarı Zarfın Hikâyesi”, *Akis*, 18 Kasım 1960, s. 13).

Akis yine yaşanan olaylara, 18 Kasım 1960 tarihli nüshasında “Hizmet Ettiler, Bitti!” başlığı altındaki yazısıyla değinmiştir. Bu yazısında, “İhtilali 38 kişinin yapmadığı açık bir hakikattir. Hatta Silahlı Kuvvetlerin ihtilali yapan milletin yumruğu olarak son darbeyi indirdiği malumdur” şeklinde dikkat çekici ifadelerde bulunmuştur. Ayrıca yaşanan olayları, “Vekâleti kötüye kullanmaya yeltenenler için akıbet, emanetin hakiki sahibi tarafından hizaya çağırılmaktır” şeklinde yorumlamış ve ayrıca şu ifadelere yer vermiştir:

“Demokratik nizamın Bayar-Menderes çetesinden kurtarılarak tekrar kurulmasıyla vazifelenirilmiş birtakım kimseler, bunu ‘kaytarmaya’ yeltendiler mi, hakikatin ne olduğunu onlara anlatmak elbette ki zaruri hâl alır. Bunun içindir ki en halisane duygularla ‘kelle koltukta’ zafer kazananların, adımlarını dikkatli atmaları lazımdır. MBK’daki tasfiye, müşterek eserin korunması için yapılmıştır. Korunan eser, bir milletin kader inşaatına konulan harcın sağlamlığını temin edecek inkılâptır. 14'lere elbetteki müteşekkirimiz. Ama daha pek çok kimselere olduğumuz nispette. Hizmet ettiler ve bitti, sağ olsunlar!” (“Hizmet Ettiler, Bitti!”, *Akis*, 18 Kasım 1960, s. 11).

Yine bu değerlendirmelerinden anlaşılacağı üzere *Akis*, 14'lerin verilen vekâleti kötüye kullanmaya yeltendikleri için Silahlı Kuvvetlerin talebi üzerine, müşterek eser 27 Mayıs’ın korunması amacıyla tasfiye edildiklerini düşünmektedir. Yaşanan bu gelişmelerin ardından, MBK’dan tasfiye edilen 14 üyenin, dış memleketlere gönderilmesi ve seçimler yapıp normal rejime dönülünceye kadar orada kalmaları kararına varılmıştı. Bu gelişmelerle ilgili olarak ise *Akis*, “İhtilalin kelle koltukta mücahitleri, kahraman kişiler olarak başka vazifelere atanıyordu, yaptıkları gaf hizmetlerinin kefareti olarak süngerlenebiliyordu” ifadelerine yer vermiştir (“14 Sarı Zarfın Hikâyesi”, *Akis*, 18 Kasım 1960, s. 17).

Akis’in, 14'lerin yurt dışına uğurlanmaları esnasında oluşan tabloyu ise “Gurbet Yolcuları” başlığı ile ele aldığı görülmektedir. Belirtilen başlık altında Alparslan Türkeş’in Yeni Delhi’ye uğurlanma haberlerini aktarırken, “27 Mayıs ihtilalinin Kudretli Albayı Alparslan Türkeş, Hindistan’da, bizden çok geri bir memleketin dahi demokratik nizam içinde pekâlâ kalkınabildiğini görecekti” şeklinde eleştirel ifadeler yer vermesi dikkat çekmektedir (“Gurbet Yolcuları”, *Akis*, 21 Kasım 1960, s. 6). Ayrıca 14'lerin yurt dışına gönderilmelerini, “onların ideallerinden pek kısa bir zaman zarfında sapmış olmalarının asgari cezası” olarak değerlendirmiş ve “Türk Silahlı Kuvvetleri ve topyekûn Türk Milleti bir defa daha âlicenap davranmış, ‘Kansız İhtilal’, ‘Centilmen İhtilal’ vasıflarını değiştirmemişti” ifadelerine yer vermiştir. Ayrıca şu değerlendirmelerde de bulunmuştur:

“Uğurlama törenlerinde bulunanlar, yüreklerinde bir eziklik duymadılar değil. Manzara hakikaten hazindi. Ama hadiseyi hassas kalplerin dürbünü yerine realitelerin gözüyle seyredenler, Türk Milleti’nin 27 Mayıs ihtilalcilerinin bu kafilesine pek cömertçe davrandığını hissetmekten kendilerini alamadılar. Ceza, pek çok kimsenin aklındaki ideal mükâfattı” (“Gurbet Yolcuları”, *Akis*, 21 Kasım 1960, s. 7).

Bütün bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere *Akis*, söz konusu tayinler konusunda da diğer gelişmelerde olduğu üzere, 14'lere yönelik eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Bu çerçevede dergi, onların yurt dışı görevlere tayinlerini bir mükâfat mahiyetinde görmektedir.

14'lerin yurt dışına gönderilmelerinin ardından, 25 Kasım 1960 tarihli “Atlas ve Araba” başlığı ile yazdığı yazısında Metin Toker’in 14'leri, Türkiye için kurtuluşun temel çaresi olarak görülen “demokratik sistemin bütün güvenliğiyle kurulup işlemesi davasına ihanet etmekle” suçlaması dikkat çekmektedir. Ayrıca bütün meselenin çok partili düzenin kurulması olduğu üzerinde duran yazar, batılılaşmış Türk entelektüelinin siyasi rejimi yani metodu batılı hale sokarak, ondan sonra var gücüyle katı gerçekleri yenme

savaşına girişmesi gerektiğini düşünmektedir. Yazar, bu ilkelerin dışına çıkarak hareket edenlere yönelik eleştirilerini ise şu şekilde sunmuştur:

“Türkiye’yi komünist değil de nasyonal sosyalist sistem içinde bir başka Çin haline getirmek isteyenler, zora dayanan iş seferberliklerinden, ütöplerden rahatça bahsedemeler, keşke Lahey veya Yeni Delhi’ye değil de Çin’e gönderilmiş bulunsalardı! Memleketçilik, memleketin dertleri üzerinde hissi ve zoraki varyasyonlar yapmak değildir. Memleketçilik, memleketin dertlerini ortadan kaldırmak için demokrasiyle çalışmak ve terakki yolunda dörtlü ile ilerlemektir. O bakımdan, eğer memleket hakikaten her şeyin üstünde tutuluyorsa, demokratik sistemin bütün güvenliğiyle kurulup işlemesine mani olacak tavır takılmamak lazımdır. 14’ler işte bu davaya ihanet etmişlerdir!” (Toker, 25 Kasım 1960, s. 5).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Toker, 14’leri, Türkiye için kurtuluşun temel çaresi olarak gördüğü “demokratik sistemin bütün güvenliğiyle kurulup işlemesi” davasına ihanet etmekle suçlamaktadır. Toker ayrıca 14’leri, Türkiye’yi, nasyonal sosyalist sistem içinde bir başka Çin haline getirmek istemekle suçlamakta ve tek kurtuluş çaresini ise demokratik sistemde görmektedir.

14’lerin Faaliyetleri

14’lerin Yurt Dışı Faaliyetleri

13 Kasım operasyonu ile yurt dışında görevlere gönderilen 14’ler, bu görevleri esnasında birbirleriyle temas kurarak çeşitli faaliyetler içine girmişlerdir. Onların giriştikleri faaliyetlerin de *Akis* dergisinin sütunlarına yansımaları görülmüştür. Bu noktada ilk olarak, 27 Mayıs ihtilalinin birinci yıl dönümü kutlanırken dergi, 29 Mayıs 1961 tarihli nüshasında, “14’lerin Dramı” başlıklı yazısı ile 14’leri anmadan geçmemiştir. Bu yazısında 14’leri, “ihtilalin seviyesine çıkamamış olmanın ve hareketin manasını hatalı tefsir etmenin bedelini aralarında bulunmamakla ödeyen grup” olarak nitelendirmiştir (“14’lerin Dramı”, *Akis*, 29 Mayıs 1961, s. 14).

Akis, 31 Temmuz 1961 tarihli nüshasında ise, *Milliyet* gazetesinin Yazı İşleri Müdürü Apdi İpekçi tarafından kaleme alınan yazıya aynen yer vermiştir. 14’lerden Türkeş, Baykal, Erkanlı, Kabibay, Solmazer, Esin, Soyuyüce ve Özdağ ile görüşen *Milliyet*’in temsilcisinin intibalarına göre, 14’ler seçimlerle birlikte normal siyasi düzen kurulacağından yurda dönmeleri için hiçbir sebep kalmayacağını düşünmekteydiler. Ve yine *Milliyet*’in temsilcisine göre, onlar yurda döndüklerinde siyasete atılmayı düşünmekteydiler. Adı geçen yazının devamında, 14’lerin politikaya atılmaları yönündeki girişimleri ile ilgili şu değerlendirmelerde bulunulmuştur:

“Emekliye ayrıldınız ve başka bir meslek kolunda da ihtisasınız mı yok, buyurun, hiç ihtisas istemeyen bir yeni meslek sizi beklemektedir. Siyaset! İki nutuk iki demeç, ‘Uygarlık seviyesine erişmek için üniversiteden geçeceğiz’, ‘Babıâli’den geçeceğiz’ tarzında birkaç yayılım ateş, nihayet sosyal adalet klişesinin parlak dış kabuğu! Tamam! Memleketin halledilmemiş meselesi kalmamıştır. Dünyanın bütün dertlerini iki kadeh viskiyle, iki ipekli kumaş parçası arasında ve bir takım Madam Recamierler’in salonlarında halletmek cazip bir meşgaledir ama ancak o kadar. Acemi politikacıların elinden bu memleket güç kurtarılmıştır. Politikanın bir meslek olduğunu kabul etmek, siyaset hayatında başarının artık birinci şartıdır. Aksi halde, insanların birtakım kurtlar eline düştüğüne, bir Gümüşpala bir de 14’lerin büyük kısmı canlı şahittir” (“Boş Gezenlerin Boş Kalfaları”, *Akis*, 31 Temmuz 1961, s. 15).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Toker gibi İpekçi’nin de, tamamen 14’lerin aleyhinde olduğu görülmektedir. İpekçi, 14’lerin yurda döndüklerinde, bir parti kurarak siyasete atılma isteklerini eleştirmektedir. Bu çerçevede siyaset alanında 14’lerin tecrübesizliğini vurgulayarak, bu gibilerin memlekete verebileceği zararlar konusunda uyarılarını sunmuştur.

Akis bundan sonra 14'lere, Muzaffer Özdağ ile Alparslan Türkeş tarafından gönderilen ve basında önemli yer tutan mektuplar vesilesiyle yer vermiştir. Bu noktada 2 Ekim 1961 tarihli “Çıbanın Başı” başlığı ile yazdığı yazısında (“MBK”, *Akis*, 2 Ekim 1961, s. 26), adı geçen mektupların Gürsel'e hitaben kaleme alındığını ama teksir edilmiş şekilde gazetelere gönderildiğini belirtmiş ayrıca “Demek ki mektupların sahipleri, sözlerinin umumi efkâra intikalinden fayda umuyorlardı” değerlendirmesinde bulunmuştur. Dergi, söz konusu mektuplarla ilgili olarak ayrıca şu ifadelere de yer vermiştir:

“Türkeş, bir sayfa tutan mektubunda Gürsel'e Yassıda hakkında tarihi mesuliyetlerini hatırlatıyor ve bazı tavsiyelerde bulunuyor! Türkeş, başı koparılmış cesede baş olmayı planlayanların ilkidir. Memlekette bu iş böylesine alıp yürümüşken, onun kervana Yeni Delhi'den de olsa katılmasını beklememek için ya sabık Kudretli Albay'ı hiç tanımamak, ya da pek saf olmak lazımdır.”

Bütün bunlardan ayrı olarak, Türkeş'in bu çıkışının en ziyade Türk Silahlı Kuvvetleri içinde tepki uyandırdığını vurgulayan *Akis*, Türkeş'in mektubunun, 12 Eylül 1961 günü yani Yüksek Adalet Divanı'nın kararları tefhim edeceği günden üç gün evvel kaleme alınmasının manidar olduğuna dikkat çekmiştir. Türkeş'in mektubunun gazetelerde yayımlanması ile ilgili olarak ise “*Dünya* gazetesinin üçüncü sayfasının bir yerine sıkıştırılmış birkaç satırlık bir haber üzerine, umumi efkâr, Türkeş'in mektubundan haberdar oldu” ifadelerine yer vermiştir (“MBK”, *Akis*, 2 Ekim 1961, s. 27).

Diğer taraftan seçimler yaklaşırken Türk kamuoyunda oluşan bir algı da, seçimlerden sonra 14'lerin yurda geri dönebileceği meselesi olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak *Akis*, “14'lerin Durumu” başlığıyla yazdığı yazısında, 14'lerin iki yıl için tayin edildiklerini, seçimlerden sonra yeni iktidarın iki yıl doluncaya kadar kendilerini yerlerinden oynatmayacağını ancak dönmek isterlerse istifalarını vermek suretiyle yurda gelebileceklerini belirtmiştir. Ayrıca 14'lerin ihtilal devrinin yarattığı bir isim olduğunu, ihtilalin bitmesiyle o ismin de tarihin derinliklerine indiğini, artık böyle bir davanın olmadığını ifade etmiştir. Aynı yazısının devamında ise şu ifadelerde bulunmuştur:

“14'lerin fikir, gaye ve niyetleri Türk cemiyeti için mekruhtur. Dün itibar görmediği gibi, bugün de görmeyecektir. 14'ler arasında bazı kimselerin takındıkları tavır göz önünde tutulursa, 13 Kasım günü sadece bir rüya görülmemiş olduğu kolaylıkla anlaşılır. Günün meselesi şudur, 14'ler vatan haini değillerdir. İhtilal idaresi daima, vatan hainlerini Cumhuriyet hükûmeti memuru diye kullanmayacak kadar kuvvetli olmuştur. 14'ler bu sıfatı, belirtmek lazımdır ki şerefle taşımışlardır. Durumları bir kanun konusudur ve kurulacak iktidar beklenen iktidar olursa bunu tefsirde hiçbir aşırılığa kaçmayacaktır” (“14'lerin Durumu”, *Akis*, 14 Ekim 1961, s. 15).

Diğer taraftan seçim sonuçlarının alınmasından sonra, 14'lerden Orhan Erkanlı, Mustafa Kaplan, Numan Esin, Orhan Kabibay, İrfan Solmazer ve Alparslan Türkeş, Paris'te buluşarak yurda dönmek için hazırlığa girişmişlerdi. Bu çerçevede bir basın toplantısı yapan altı emekli subay, hadiselerin kendilerini haklı çıkardığını ilan etmişler, demokratik rejimin yerleşmesi için Türkiye'de daha zamanın erken olduğunu belirterek, milli menfaatler icap ettirdiği takdirde yurda dönmeye hazır olduklarını açıklamışlardı. 14'lerin bu teşebbüslerine *Akis*, 6 Kasım 1961 tarihli “Bir Çuval İncir” başlığı ile yazdığı yazıda yer vermiştir. Bu yazıda, “14'lerden 6'sının, başlarında ziyadesiyle meşhur Türkeş Bey'in bu teşebbüsleri bir çuval inciri berbat etmede inanılmaz maharet göstermiştir” (“14'ler”, *Akis*, 6 Kasım 1961, ss. 10-11) ifadelerinde bulunmuştur. Ayrıca “Kendileri vaktiyle memleketin bir süre seçimsiz idare edilmesini istememişler miydi? Evvela sosyal demokrasi dememişler miydi?” sorusunu yönelterek, 14'lerin eski düşüncelerini hatırlatmıştır. Ardından, Paris'te yapılan bu toplantıdan birinci derecede üzülenlerin, MBK içinde olup eski arkadaşlarını destekleyenler olduğunu, Türk Silahlı Kuvvetlerinin de aynı üzüntüyü duyduğunu ifade etmiştir (“14'ler”, *Akis*, 6 Kasım 1961, s. 11).

Dergi ayrıca eski MBK üyelerinden Okan ile Köksal'ın bu husustaki ifadelerine yer vermiş ve kendilerine fikirleri sorulduğunda, “Kötü yaptılar. Hem bizi hem kendilerini hem de devlet başkanını

müşkül mevkide bıraktılar. Şimdi ne İsa'ya ne de Musa'ya yarandılar. Hâlbuki onlar için ne kadar iyi şeyler düşünülüyordu” dediklerini aktarmıştır. Aynı doğrultuda olarak, bir başka eski MBK üyesi Ulay'ın da, “Bizim 11 ay evvel söylediğimizi şimdi kendileri ikrar ettiler. Neler düşündüklerini meydana çıkardılar” ifadesinde bulunduğunu bildirmiştir (“14’ler”, *Akis*, 6 Kasım 1961, s. 11). Bütün bunlardan ayrı olarak şu görüşünü de aktarmıştır:

“Üzülenlerin, bilhassa Türk Silahlı Kuvvetler camiasının, hayret ettikleri bir nokta daha vardı. Nasıl olmuştu da, ihtilalin pek gözde iki subayı -Kabibay ve Erkanlı-, Türkeş’e bir defa daha kanmış; Türkeş, bu iki genç kurmayı bir kere daha kandırabilmişti. İki iyi niyetli kurmanın yakınları, ‘Orhanlar’ için üzüntü duydular, Türkeş’e kızdılar. 14’lerin tamamı, bu garip 6’lar yüzünden bir defa daha çok kötü not aldılar. Hem de Türk Silahlı Kuvvetlerinden!” (“14’ler”, *Akis*, 6 Kasım 1961, ss. 11-12).

Bu ifadeler, *Akis*'in 14’ler algısını, bir kez daha ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, derginin özellikle Kabibay ve Erkanlı ile ilgili ifadeleri göz önüne alınacak olursa, grup içinde ikililik yaratmaya yönelik bir anlayış benimsediği görülmektedir. Bu noktada 14’lerin, orduyu tahrik edebilecek potansiyel muhalif bir güç olarak görülmesi durumu göz önünde tutulduğunda derginin, 14’ler içinde zaten var olan bölünmeleri artırarak, onların gücünün zayıflamasına yönelik bir çaba sarfettiği söylenebilir.

Akis bütün bunlarla aynı doğrultuda olarak, 1961 genel seçimlerinin, oyların yüzde 62’sinin CHP’ye karşı olan AP, CKMP ve YTP’ye ait sonucuna işaret ederek, bu sonuçların, 14’lerin kendilerine yeni rollerin düştüğü zehabına kapılmalarına neden olduğunu belirtmiştir. Ayrıca “seçimsiz demokrasinin kahramanlarına”, Türk Silahlı Kuvvetlerinin 13 Kasım günü kapadığı kapının sımsıkı kapalı durduğunu vurgulamış ve şu değerlendirmede bulunmuştur:

“İhtilal sonrası Ankara’sının birtakım salonlarında doğan bu basit, çocukça fikirler, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından, yurt dışına gönderilivermiştir. Böylece de üniversite profesörlerine ilim, yüksek komutanlara askerlik sanatı hakkında konferanslar veren, ‘Beyazıt’dan geçeceğiz’, ‘Babiâli’den geçeceğiz’ sayhaları arasında, ‘karar verdik, icra ettik, bitti’ diye sezarvari tavırlar takınan birtakım kimseler, mazinin karanlıklarına gömülüp girmişlerdir. TSK’nın müşterek eseri 27 Mayıs’ın gerçekleşmesinde emeği geçen sayısız subay, çıkmak istemediği gölgede vazife görmeye devam ederken; bir diğer kısmının salon sosyalistlerinin arasında kurdukları seçimsiz demokrasi hayali, 13 Kasım akşamı duman olup dağılmıştır” (“Maske Düşünce”, *Akis*, 6 Kasım 1961, s. 11).

14’lerin giriştikleri faaliyetler konusunda değerlendirilebilecek bir konu da, Brüksel’de gerçekleştirdikleri toplantılarıdır. 14’ler, Brüksel toplantısının sonunda Türkiye’ye ve dünyaya hitaben bir beyanname neşredeceklerini ilan etmişlerdi. *Akis* tarafından 14’lerin bu toplantısı, 30 Temmuz 1962 tarihli “Heves!” başlığıyla yazılan yazıda değerlendirilmiştir. Bu çerçevede söz konusu toplantıyı, “14’lerin aralarından gönderdikleri iki öncünün -Kabibay ve Baykal-, Türkiye’de uğradığı fiyaskoyu telâfi için girişilen yeni yeni balon uçurma gayreti” olarak yorumlamıştır. Ayrıca “14’lerin başını bu komik megalomanilerin yediğini” belirtmiş ve şu ifadelerde bulunmuştur:

“14’ler böyle mizansenlere girişeceği yerde, Türkiye’nin meselelerini gelip Türkiye’de görüşselerdi, niyetleri neyse onu burada tatbik sahasına koysalardı, çok daha normal karşılanacaklardı. Türkiye’ye ve dünyaya hitaben beyanname! Hey yarabbi! Türkiye’de herkes işi gücü bıraktı, dünya ise heyecan içinde gözlerini Brüksel’e dikmiş, Brüksel toplantısının tarihi kararlarını bekliyor! Anlayışı bu, idraki bu, realizmi bu, tabiatı bu insanlar mı Türkiye’nin meselelerini halledecekler!” (“Heves!”, *Akis*, 30 Temmuz 1962, s. 12).

Akis'in Brüksel toplantısına yönelik bir değerlendirmesi de, 6 Ağustos 1962 tarihli “14’ler” başlığı ile kaleme alınan yazı ile olmuştur. Bu yazısında, adı geçen toplantı sonucunda 14 ihtilalcinin iki gruba

ayrıldığını; gruplardan birinde Kabibay ve dokuz arkadaşının, diğerinde Türkeş, Baykal ve Er'in yer aldığını belirtmiştir (“14'ler”, *Akis*, 6 Ağustos 1962, s. 15). Ayrıca bu ayrılığın sebebini, 14 ihtilalcinin Türkiye'ye döndükten sonra kuracakları yeni siyasi teşekkülün ilk çalışmaları konusunda yaşanan fikir ayrılığı olarak göstermiştir. Buna göre, Türkeş yeni bir siyasi teşekkülün Türkiye'de muvaffak olması ihtimalinin azlığına inanmakta ve mevcutlardan CHP ile anlaşılmasına imkân olmadığından AP'ye yönelmeyi hedeflemekteydi. Ancak Kabibay ve Erkanlı, yeni bir siyasi teşekkülün Türkiye'nin siyasi ortamında şansı olduğunu düşünmekteydiler (“14'ler”, *Akis*, 6 Ağustos 1962, s. 16). Söz konusu ayrılık *Akis* tarafından, “İki yıldır bir yılan hikâyesine benzeyen 14'lerin macerası böylece sona ermiştir” ve “14'lerin yurt içinde olduğu gibi, dış görünüşleri itibariyle de bir kuvvet olmadıkları gerçeği herkes tarafından anlaşılmalıdır” şeklinde değerlendirilmiştir (“İki Parçalı Oyun”, *Akis*, 6 Ağustos 1962, s. 17). Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere *Akis*, Brüksel toplantısından sonra yaşanan ayrılığın nedenini, 14'lerin Türkiye'ye döndükten sonra girişecekleri siyasi çalışmalar konusundaki fikir ayrılığı olarak aktarmaktadır. Bu çerçevede Türkeş'in AP'ye yönelmeyi hedefleyeceğini, Kabibay ve Erkanlı'nın yeni bir siyasi teşekkül için çalışacakları vurgulanmıştır.

13 Kasım 1961 tarihli yazıda ise dergi, 14'leri, “bütün sosyal hadiseleri bir determinizmle izah edip, bunun anahtarını da iktisadın zincirine asmak” ile eleştirmektedir. Bu noktada 14'lerin, “Türkiye'de milli gelirin % 38'i, nüfusun % 2'sine gitmektedir!” şeklindeki bir “açıklama”nın eteğine yapışmış olduklarını ve “bu haksızlığın düzeltilmeden demokrasinin düşünülmemeyeceğini” ileri sürdüklerini vurgulamıştır. Bundan dolayı da 14'lerin, “evvela sosyal demokrasi, sonra demokrasi” planını açıkladıklarını belirtmiştir. *Akis*, 14'leri Türkiye'nin meselelerini anlamamakla eleştirerek, onların bu iddialarına karşı cevap niteliğinde olarak şu ifadelerle yer vermiştir:

“Peki, ama ya milli gelirin % 38'i, nüfusun % 38'inden pek az bir kısmı tarafından, meselâ % 2'si tarafından yaratılıyorsa? O zaman, ortada bir istismar değil, bir düzensizlik mevcuttur. Bizdeki iş gücünün dağılışı şeklini bilenler için bunun şaşılacak tarafı yoktur. Türkiye'nin meselesi, ‘pastanın hacmini büyütme’ iken, bunu ‘pastayı eş bölümlere ayırmak’ sanmak bir gaflet değil midir? Bunun yolu ise, herhalde sosyal demokrasi değildir” (“Salonda Sosyalizm”, *Akis*, 13 Kasım 1961, s. 11).

Bu ifadelerden de net bir şekilde anlaşılacağı üzere *Akis*, 14'lerin Türkiye'nin sorunlarına yaklaşım tarzını ve onların bu sorunlara çözüm olarak sunduğu “evvela sosyal demokrasi, sonra demokrasi” planlarını eleştirmektedir. Bu çerçevede dergi, 14'leri, bütün sosyal hadiseleri bir determinizmle izah edip, Türkiye'nin meselelerini anlamamakla suçlamaktadır.

14'lerin Diğer İhtilalci Gruplarla Temasları

İncelenen zaman dilimi içinde basına yansıyan konulardan bir diğeri de, 14'ler, 22 Şubatçılar, Eminsular gibi grupların birbirleriyle temasları olmuştur. *Akis*, 18 Haziran 1962 tarihli nüshasında “Bir Cephe” başlığı ile yazdığı yazısında, 14'lerin diğer gruplarla temaslarını değerlendirmiştir. Bu yazıda yer alan ifadeler, *Akis*'in 14'lere yaklaşım tarzını bir kez daha açıkça ortaya koyması açısından önemlidir. Adı geçen yazıda söz konusu temaslarla ilgili olarak şu ifadelerle yer verilmiştir:

“İnsan kolay kolay inanmayabilir. Ama bizim salon sosyalistleri, Türkeş grubu ve 22 Şubatçılar el ele vermişlerdir. Ayrıca 14'ler ile Eminsular eş bir sempatinin hedefidir. Hani hafızalar biraz daha nisyanla malûl olsa, bunlardan her ikisinin de demokrasinin -ve tabii İsmet Paşa'nın- kurbanı bulduklarını sanmak kabildir. Eminsular, ordudan çıkarılmışlardır. O halde, yıkılsın bu rejim. 14'ler de yurttan çıkarılmışlardır. Yine yıkılsın bu rejim. Hâlbuki Eminsular meselesi, 14'lerin birinci derecede MBK'da hâkim buldukları sırada, o aynı İsmet Paşa'nın çok şiddetli itirazlarına rağmen yaratılmıştır. Şimdi, iki kılıç bir noktada birleşiyor. Memnunsuzluk!”

Görüldüğü üzere *Akis* tarafından, 14'lerin, 22 Şubatçılar ve Eminsular gibi gruplarla temasları eleştirilmektedir. Dergi, “mevcut rejimin çökmesi”ni amaç edinen bu gruplara, bu çökmeyle birlikte Türkiye'nin büyük zarar göreceği konusunda uyarılarını da sunmuştur (“Bir Cephe”, *Akis*, 18 Haziran 1962, s. 11).

Öte yandan 13 Kasım operasyonundan sonra, 14'lerden ülkeye ilk gelen isim Orhan Kabibay; onu takiben Rıfat Baykal olmuştur. İkili, Türkiye ziyareti esnasında, 22 Şubatçılar tarafından İstanbul'da düzenlenen yemeğe katıldıktan sonra beraberlerinde Osman Deniz, Adnan Çelikoğlu, Ruhi Soyuyüce, Dündar Seyhan ile Ankara'ya hareket etmişlerdi. *Akis* söz konusu temasları, “22 Şubatçıların itibarsızlıklarının 14'lere bulaşması” şeklinde yorumlamıştır (“Demokrasi”, *Akis*, 9 Temmuz 1962, s. 6). Ayrıca onların bu ziyareti, Türkiye'ye döndüklerinde girişecekleri faaliyetler konusunda, “ortam yoklamak” olarak değerlendirilmiştir (“Bir Partinin Reklamı”, *Akis*, 9 Temmuz 1962, s. 7).

Akis, Kabibay ve Baykal'ın Türkiye'den ayrılmalarından sonra, onların ziyaretlerini “Maceranın Sonu” başlığı ile değerlendirir. Söz konusu yazıda, Kabibay ve Baykal'ın, yaptıkları temaslar sonunda ümitlerinin kırılarak yurttan ayrıldıkları ifade edilmiştir. Ayrıca bu temasların, “Aylardır şişirilmiş 14'ler balonunun küçük bir iğne darbesiyle sönmemesine neden olduğunu” vurgulamıştır (“Maceranın Sonu”, *Akis*, 16 Temmuz 1962, s. 10). Aynı yazısının devamında ise Kabibay'ın İstanbul'daki faaliyetlerine değinmiştir. Bu çerçevede Kabibay'ın, İstanbul'da çeşitli çevrelerle temas ettiğine, bu görevin kendisine “arkadaşları” tarafından verildiğine yer verir. Ayrıca İstanbul'da bulunduğu sırada Kabibay'ın, Soyuyüce ile birlikte, *Akis* muhabiri ile yaptığı röportaj şu şekilde aktarılır:

“Kabibay, 14'lerin bir ‘gaye’leri olduğunu ifade etti. Genç ihtilalciye göre, işbaşında buldukları sırada bu gayelerini tahakkuk ettirmeye çalışmışlar fakat kendilerine ‘çelme’ takılmıştı. Kabibay bunları anlatırken, 22 Şubatçılardan Ruhi Soyuyüce, ihtilalcinin sözlerini tasdik ettiğini belirtti ve 22 Şubatçıların 14'lerle birlikte olduğunu söylemekten çekinmedi. Esasen Kabibay, Türkiye'ye geldiği günden beri devamlı olarak 22 Şubatçılarla temas etmekteydi. Kabibay ile 22 Şubatçılar arasındaki irtibatı, Ruhi Soyuyüce temin ediyordu” (“Maceranın Sonu”, *Akis*, 16 Temmuz 1962, s. 11).

Bütün bunlardan ayrı olarak *Akis*, 14'lerin diğer gruplarla olan temaslarına, 8 Haziran 1963 tarihli “İsyan” başlığı ile kaleme aldığı yazıda değinmiştir. Söz konusu yazısında, 21 Mayıs darbe girişimine atıfta bulunarak, 27 Mayıs'ın manasını anlayamayıp bir silahlı darbe yoluyla iktidarı ele geçirmek isteyen üç grup türediğini; bunların 14'ler, 22 Şubatçılar, 11 Havacı Subay Grubu olduğunu aktarmıştır. Aynı yazısının devamında ise üç grubun temsilcilerinin, İstanbul'da bir araya geldiklerini, 1965 seçimlerinden önce bir darbe gerçekleştirmek konusunda mutabakata vardıklarını ifade etmiştir. Dergi, gruplar arasındaki anlaşmazlığın sebebi üzerinde ise şu şekilde durmuştur:

“Bir yandan bu anlaşmaya varılırken, gruplar birbirlerini atlatmak sevdasından da vazgeçmemişlerdir. Muzaffer Özdağ, birlik birlik dolaşmış, genç subayları Aydemir'den koparıp, Türkeş emrine sokmak istemiştir. Bir yandan kendi sahası saydığı bir sahaya yabanın girmekte olduğunu anlaması, diğer yandan kendi liderliğinin 22 Şubatçılar içinde dahi münakaşa konusu yapıldığını görmesi, Aydemir'i öne fırlayıp harekete geçmeğe zorlamıştır. Bu maceracılar, kendilerini iktidara geçirecek bir dikta rejimi kurmalarını sağlayacak silahlı isyanın post paylaşımını yapmışlardır” (“İsyan”, *Akis*, 8 Haziran 1963, s. 11).

Görüldüğü üzere *Akis*, 14'lerin diğer gruplarla olan temaslarını da eleştirmektedir. Ortak noktaları bulunmayan grupların tek amacının, otoriter bir rejim altında iktidarı ele geçirmek olduğunu savunmaktadır.

14'lerin Yurda Döndükten Sonraki Faaliyetleri

Akis bundan sonra 14'lere, 1950-1957 döneminin öne çıkan politikacılarından Ahmet Gürkan'ın, "27 Mayıs'ın henüz hedefine varmadığını" iddia etmesi üzerine yer vermiştir. Metin Toker tarafından "27 Mayıs Denen Meçhul" başlığı ile kaleme alınan yazıda, söz konusu durum şu eleştirel bakış açısıyla değerlendirilmiştir: "Eminsuların 14'lerle, 14'lerin kendilerini kovalayanlardan bazılarıyla, bu bazılarının 22 Şubatçılarla, 22 Şubatçıların Menderesçi basınla, Menderesçi basının ultra devrimcilerle sarmaş dolaş oldukları bir ortamda, gözler şimdiye kadar hep Ahmet Gürkan'ı arıyordu!" (Toker, 30 Temmuz 1962, s. 5).

Diğer taraftan Toker'in bu yazısında, "27 Mayıs'ın henüz hedefine varmadığını savunanlar" ile "Adnan Menderes" tarafından takip edilen anlayışın benzerliğini vurguladığı da görülmektedir. Bu çerçevede yazar, 27 Mayıs'a sebebiyet veren zihniyeti, DP'nin 1957 seçimleri dolayısıyla yayımladığı Kalafat Beyannamesi'nde "Türk Milleti'ni demokrasiye lâyık bulmaması" olarak görmektedir. Ayrıca Toker, aynı felsefeyi bayrak yaparak, "soyut demokrasiye paydos deyip", "kendimize has bir sistemin kurulması" gerektiğini savunanlara uyarılarını şu şekilde sıralamıştır:

"Soyut demokrasiye paydos dedikten sonra ipleri kim ele alacaktır? Herkes, kudret mevkiine tabii kendini aday görmektedir. 14'ler için bir başka alternatifi düşünmek bile abestir. 22 Şubatçılar ise, kafa yapılarının ideal yapı olduğuna samimiyetle kanidirler. Menderesçi basını yönetip ihtilalin ırkçı grubuyla iş birliği halindeki zümre, Türkiye'yi bir nasyonal sosyalist rejimin paklayacağından emindir. Şimdi görülüyor ki, Ahmet Gürkan da, çevresini Menderes'in ideallerini tahakkuk ettirme savaşında şanslı saymaktadır" (Toker, 30 Temmuz 1962, s. 5).

Bu ifadelerin değerlendirilmesinden de anlaşılacağı üzere Toker, yukarıda sayılan grupları, Menderes'in benimsediği vurgulanan "kendimize has bir demokratik sistem" anlayışını savundukları için eleştirmektedir. Diğer taraftan, "Menderesçi basını yönetip, ihtilalin ırkçı grubuyla iş birliği halindeki zümre" nitelemesi ile Türkes grubuna yönelik uyarılarını sunmuştur. Bu geniş değerlendirmelerinden de net bir şekilde anlaşılacağı üzere *Akis*, 27 Mayıs ihtilalinden sonraki ortamda beliren, "27 Mayıs'ın hedefine varmadığını" savunan anlayışı eleştirmektedir. Bu çerçevede *Akis*'in yaşanan gelişmeleri, demokratik nizamın devamlılığı yönünde benimsediği yayın çizgisiyle değerlendirdiği bir kez daha görülmektedir.

Bunlardan ayrı olarak, Brüksel toplantısında benimsedikleri esaslar çerçevesinde, 14'lerin yurda döndüklerinde girişebilecekleri faaliyetler de, dergi tarafından üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bu çerçevede 20 Ekim 1962 tarihli "Solda Gelişmeler" başlığı ile yayımlanan yazıda, Türkiye'nin milli bir solun doğum sancıları içinde bulunduğu; Türkiye'ye lazım olan sosyalizmin, İskandinavya, İngiltere, Almanya sosyalizmi olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca dergi, 14'lerin "Belçika Kanadı"nın bu konuda bir rol sahibi olabileceklerini düşünmektedir ("Solda Gelişmeler", *Akis*, 20 Ekim 1962, s. 10). Bu noktada *Akis*'in, Kabibay'a, Türkes'e göre daha ılımlı yaklaştığı ve onun için Türkiye'nin ihtiyacı olan sol anlayış içinde bir rol belirlediği görülmektedir.

Bundan ayrı olarak dergi, Türkes'in üstlenebileceği roller ile ilgili de değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu çerçevede ilk olarak, "Hitler, Şarlo ve Türkes" başlıklı yazıda, "Türkes ve arkadaşları, Türkiye'yi bir paramiliter teşkilât içinde nizama sokup, onu kaz adımlarıyla çağdaş uygarlık düzeyine ulaştıracaklardır" ifadelerine yer vermiştir. Yazının devamında ise, Türkes ile Hitler özdeşleştirilmeye çalışılmıştır. Bu noktada dergi, Hitler'i Almanya'nın ve dünyanın başına, aynı ideale sahip olması gereken kimselerin birleşmemelerinin bela ettiğini vurgulamış ve bu örnek üzerinden Türkes için uyarılarını sunmuştur ("Hitler, Şarlo ve Türkes", *Akis*, 2 Mart 1963, s. 11).

Bütün bunlar bir yana *Akis*, Türkes ile AP arasındaki temasları yakından takip etmektedir. Konuyla ilgili olarak Türkes'in, Evliyaoğlu grubuyla ilişkide olduğunu ve İsviçre'de Ali Fuat Başgil'le görüştüğünü belirtmiştir ("Aç Tavuklar", *Akis*, 23 Şubat 1963, s. 11). Diğer taraftan dergi, Türkes ile AP ittifakına dair bir ihtimale yer vermez. Bunun gerekçelerini ise şu şekilde sıralar:

“Esas itibarıyla eski Demokratlardan oluşan AP’nin, Türkeş’i hazmetmesi kolay değildir. İkincisi, AP’ye katılmak Türkeş’i, daha ilk anda kullanmak istediği bazı kuvvetlerin desteğinden mahrum bırakacaktır. Bunların başında ordu gelmektedir. O bakımdan, yeni bir partiyle politika hayatına girmek tercih edilmiştir. Ancak bu da hemen bugünün işi değildir. Zira Türkeş, önce zemini yoklayıp kendisine bir hava yaratmak peşindedir. Kullanacağı kuvvetler arasında, 14’leri ve 22 Şubatçıları saymaktadır. Diğer taraftan Kabibay ile arkadaşları, Evliyaoğulları ile beraber yürümeyi kabul edecekler midir? Sonra, bu curcunanın memlekette yaratacağı tepki olmayacak mıdır?”

Dergi aynı yazısının devamında ise, söz konusu duruma, AP’deki eski DP idarecilerinin şiddetle cephe aldığı belirtilmiş ve bu işin daha ileriye götürülmesi halinde partinin iki kanadını oluşturan Demokratlar ve Eminsuların bir arada kalamayacağını savunmuştur (“Aç Tavuklar”, *Akis*, 23 Şubat 1963, s. 12). Görüldüğü üzere, Türkeş’in AP içinde yer alabilme ihtimali olmadığı düşünülmektedir. Yine aynı doğrultuda olarak dergi tarafından, AP’nin menşelerini DP’ye bağlamış mensuplarıyla, “ötekiler”in bir arada yaşamasına fiilî imkân kalmadığı ifade edilmiştir (“Evli Evine”, *Akis*, 2 Mart 1963, s. 12). Bu çerçevede AP’nin esas itibarıyla Demokratlar ve Eminsular olmak üzere iki kaynaktan gelen kuvvetle kurulduğunu belirten *Akis*’e göre, bu gruplar Türkeş’in ortaya çıkması ile garip bir manzara göstermeye başlamıştır (“Düşman Kardeşler”, *Akis*, 2 Mart 1963, s. 12). Konuyla ilgili olarak ayrıca şu ifadeler yer verilmiştir:

“Türkeş’in gelişi, karışıklığı artırdı. Bundan bir süre önce AP’de idareyi, bu iki sınıfın dışında bir sınıfın ele aldığı bilinmektedir: Evliyaoğlu-Bilgiç ekibi. Türkeş, o ekibi de ikiye ayırmakta gecikmedi. Türkeş’in cephesine Evliyaoğlu, Tezkan’dan başka Şadi Pehlivanoğlu da katıldı. Buna mukabil Cihat Bilgehan ile Saadetin Bilgiç derhal aleyhte vaziyet aldılar. O zaman AP’de eski Demokratların ve Eminsuların yanında iki isim daha belirdi: Irkçılar ve Ümmetçiler! Kendi içindeki durum bu olunca, bu partinin memleketin başına bir gaile teşkil etmemesine imkân var mıdır?” (“Öteki Düşman Kardeşler”, *Akis*, 2 Mart 1963, ss. 12-13).

Görüldüğü üzere *Akis*, Türkeş’in içinde yer almasıyla bölünecek AP’nin başarı şansının olamayacağını düşünmektedir.

Sonuç

Basın, demokratik rejimlerde yasama, yürütme ve yargı güçlerinden sonra dördüncü kuvvet olarak kabul edilmektedir. Bu noktada basın, kamuoyunun oluşmasını sağlayarak iktidarın uygulamalarını denetleyecek ve yön verecek bir güç yaratabilmektedir. Demokratik rejimlerde, diğer baskı gruplarının ve basının önemli yeri olduğu noktasından hareketle *Akis* dergisinin, giriştiği basın yayın faaliyetleri ile bir kamuoyu oluşturma çabası içine girdiği görülmektedir. Bu mücadelesinde *Akis*’in temel olarak savunduğu ve Türkiye’de hâkim kılmak istediği yapı, “batılı demokratik düzenin tam manasıyla kurulup işleyebilmesini sağlamak” olmuştur. Bu oluşumun yaratılabilmesinde basının önemli rolü olduğunu savunan derginin, giriştiği basın yayın faaliyetleri ile Türkiye’de demokrasi mücadelesine giriştiği görülmektedir. Derginin bu mücadelesini, 27 Mayıs ihtilalinden önce DP’nin antidemokratik uygulamalarına karşı yürüttüğü görülürken, ihtilalden sonra ise oluşan yeni yapı içinde, ülke yönetiminin en kısa süre içinde normal demokratik rejime geçilmesi konusunda sürdürdüğü görülmektedir. Bu noktada dergi, MBK’nın, 147 öğretim üyesini üniversitelerden ayıran kararını anti demokratik bularak eleştirirken; MBK içindeki askerî rejimin sürmesinden yana olan grubun tasfiye edilmesini ise son derece olumlu karşılamıştır.

Bu ifadeden anlaşılacağı üzere *Akis* dergisinin demokrasi mücadelesinin açıkça görüleceği gelişmelerden biri, 14’ler olayıdır. Bu çerçevede derginin, 14’lerin ortaya çıkışından 13 Kasım operasyonuna, onların gerek yurt dışında gerekse yurda döndüklerinde giriştikleri faaliyetlere kadar

yaşanan gelişmeler üzerine eğilerek mücadelesini yürüttüğü görülmektedir. 14'lerin giriştikleri bu faaliyetlerinin hepsinde *Akis*'in, Türkiye'de hâkim kılmak istediği demokratik düzenin savunuculuğunun yani girdiği demokrasi mücadelesinin izlerini görmek mümkündür.

Bu noktada dergi, 13 Kasım operasyonunun zorunlu sebebinin, “14'lerin ülkenin sorunlarını demokratik sistem içinde halledilmesinin imkânsızlığını savunmaları” olarak değerlendirirken; 14'leri, “demokratik düzenin yeniden kurulmasını kaytaran kişiler” olarak nitelendirmiştir. Ayrıca 14'leri, Türkiye için kurtuluşun temel çaresi olarak gördüğü “demokratik sistemin bütün güvenliğiyle kurulup işlemesi davasına ihanet etmekle” suçlayan dergi; Türkiye için tek kurtuluş çaresini, siyasi rejimin batılı hale sokularak, çok partili düzenin kurulmasında görmektedir. Bu anlayış içinde dergi, 14'ler tarafından benimsenen “nasyonal sosyalist” fikirlere de eleştiriler sunarak; 14'leri “Türkiye'nin meselelerini anlamamakla” suçlamıştır. Bu noktada dergi tarafından, “Türkiye'nin ihtiyacı olan tek unsurun demokratik sistemin bütün güvenliğiyle kurulup işlemesi” olduğu vurgusuna sık sık yer verilmiştir.

Akis bu görüşleri doğrultusunda; 14'leri, “MBK'daki gürültücü ekalliyet”; onların fikirlerini, “sapık fikirler”, “basit fikirler”, “çocukça fikirler”; 13 Kasım operasyonunu ise “başarılı ameliyat” olarak nitelendirmiştir. Diğer taraftan dergi çeşitli yazılarında, 13 Kasım operasyonunun, MBK'daki 14'lerin giriştikleri faaliyetlerinin “orduyu rahatsız etmesi üzerine, ordunun talebi ile devlet başkanı tarafından gerçekleştirildiğini” vurgulamıştır. Bu çerçevede operasyona ordunun desteğine dikkat çekerek, meşruiyet kazandırmaya çalışıldığı da görülmektedir. Bütün bu değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere *Akis*, 14'lerin tamamen aleyhindedir. Diğer taraftan derginin, 14'lerden özellikle Alparslan Türkeş'in aleyhinde olduğu görülmektedir. Bu noktada 14'lerin hizip olarak şekillenmesini, Türkeş'in başından beri planlı hareket etmesine bağlamıştır. Ayrıca “Kudretli Albay” olarak nitelendirdiği Türkeş ile ilgili olarak, “başı koparılmış cesede baş olmayı planlayanların ilkidir” nitelendirmesinde bulunmuştur. Diğer taraftan *Akis*'in Türkeş'i, Hitler ve Nasır ile özdeşleştirmeye çalışarak, Türkeş için uyarılarını özellikle sunması dikkat çekmiştir. Derginin söz konusu Türkeş algısında, Türkeş'in bu hareketin lideri olarak belirmesinin etkili olduğu söylenebilir.

Bütün bu bilgiler ışığında, *Akis*'in yaşanan gelişmeleri, demokratik nizamın devamlılığını sağlamak yönünde sahip olduğu yayın çizgisiyle değerlendirerek, bu doğrultuda bir kamuoyu yaratma dolayısıyla demokrasi mücadelesi verdiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Albayrak, M. (2004). *Türk siyasi tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Altuğ, K. (1976). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*. İstanbul: Koza Yayınları.
- Çelebi, O. (2015). *Gazeteciliğe adanmış bir ömür: Metin Toker*. Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Demir, Ş. (2012). İktidar-basın ilişkilerinin Türkiye'de görünümü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(6), 119-137.
- Erkanlı, O. (1972). *Anılar..., sorunlar..., sorumlular...*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Erkanlı, O. (1987). *Askeri demokrasi 1960-1980*. İstanbul: Güneş Yayınları.
- Gökşen, N. (2021). *27 Mayıs müdahalesi ve askeri rejim: İhtilalci subaylar arasında iktidar mücadeleleri, fraksiyonlar ve çatışmalar (27 Mayıs 1960-25 Ekim 1961)*. Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Hale, W. (1996). *1789'dan günümüze Türkiye'de ordu ve siyaset* (A. Fethi, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Hayta, N; Yıldırım Kırış, Ö. (2020). Demokrat Parti iktidarının ilk dönemi ve Refik Koraltan (1950-1954). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 67, 323-346.
- Hüroğlu, H. S. (2019). *Akis Mecmuasına göre Türkiye'de siyasi, iktisadi, kültürel hareketlilik ve değişimler (1954-1967)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Üniversitesi.
- Ilıcak, N. (1975). *15 Yıl sonra 27 Mayıs yargılanıyor*. Cilt 1. İstanbul: Kervan Yayınları.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan günümüze asker ve siyaset*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Küçük, S. (2008). *Rumeli'den 27 Mayıs'a ihtilalin kaderini belirleyen köşk harekâtı*. İstanbul: Mikado Yayınları.
- Önder, M. (2014). 1960 Darbesi sürecinde *Akis* Dergisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV(28), 283-306.
- Örtülü, E. (1977). *Üç ihtilâlin hikâyesi*. Konya: Milli Ülkü Yayınevi.
- Özcan, M. (1996). *Başlangıcından günümüze Türkiye'de haftalık haber dergiciliğinin gelişim evreleri (Akis Dergisi Örneği)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özdağ, Ü. (2004). *Menderes döneminde ordu siyaset ilişkileri ve 27 Mayıs ihtilâli*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Öztürk, A. (1993). Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde yaşadığı basın özgürlüğü sorunu. *Marmara İletişim Dergisi*, 4, 115-129.

- Sanlı, F. S. (2018). 13 Kasım 1960 tasfiyesine giden süreçte Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesi içinde ihtilaf. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 27, 213-249.
- Seyhan, D. (1966). *Gölgedeki adam*. İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası.
- Şapolyo, E. B. (1969). *Türk gazeteciliği tarihi, her yönüyle basın*. Ankara: Güven Matbaası.
- Tokatlı, Ş. (2018). *Metin Toket ve Akis ekseninde Türk siyasi hayatına bakışı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Toker, M. (25 Kasım 1960). Atlar ve araba. *Akis*, 5.
- Toker, M. (30 Temmuz 1962). 27 Mayıs denen meçhul. *Akis*, 5.
- Toker, M. (1966a). *İsmet Paşa'yla 10 Yıl 1954-1957*. Birinci Cilt. Akis Yayınları.
- Toker, M. (1966b). *İsmet Paşa'yla 10 Yıl 1954-1957*. İkinci Cilt. Akis Yayınları.
- Toker, M. (1967). *İsmet Paşa'yla 10 Yıl 1960-1961*. Üçüncü Cilt. Akis Yayınları.
- Yıldız, N. (1996). Demokrat Parti iktidarı (1950-1960) ve basın. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51 (1), 481-505.
- Yıldız, A. (2001). *İhtilalin içinden anılar, değerlendirmeler*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Sürelî Yayınlar

Akis Dergisi

- “14 Sarı Zarfin Hikâyesi”. (18 Kasım 1960). *Akis*, Yıl: 6, Cilt: XIX, Sayı: 331, 6-7-8.
- “14 Sarı Zarfin Hikâyesi”. (18 Kasım 1960). *Akis*, Yıl: 6, Cilt: XIX, Sayı: 331, 12-13-17.
- “Hizmet Ettiler, Bitti!”. (18 Kasım 1960). *Akis*, Yıl: 6, Cilt: XIX, Sayı: 331, 11.
- “Gurbet Yolcuları”. (21 Kasım 1960). *Akis*, Yıl: 6, Cilt: XIX, Sayı: 332, 6-7.
- “Atlar ve Araba”. (25 Kasım 1960). *Akis*, Yıl: 6, Cilt: XIX, Sayı: 333, 5.
- “14’lerin Dramı”. (29 Mayıs 1961). *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXI, Sayı: 361, 14.
- “Boş Gezenlerin Boş Kalfaları”. (31 Temmuz 1961). *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXI, Sayı: 370, 15.
- “MBK”. (2 Ekim 1961). *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXII, Sayı: 379, 26-27.
- “14’lerin Durumu”. (14 Ekim 1961). *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXII, Sayı: 381, 15.
- “14’ler”. (6 Kasım 1961). *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXII, Sayı: 384, 10-11-12.
- “Maske Düşünce”. (6 Kasım 1961). *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXII, Sayı: 384, 11.
- “Salonda Sosyalizm”. (13 Kasım 1961). *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXII, Sayı: 385, 11.
- “Tarih”. (26 Şubat 1962). *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 18-20.
- “Asıl Gaye”. (26 Şubat 1962). *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 21.
- “Başka Müttefikler”. (26 Şubat 1962). *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 23.
- “Tarih”. (9 Mart 1962). *Akis*, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 401, 18-19-21-23.
- “Bir Cephe”. (18 Haziran 1962). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXIV, Sayı: 416, 11.
- “Demokrasi”. (9 Temmuz 1962). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXIV, Sayı: 419, 6.
- “Bir Partinin Reklamı”. (9 Temmuz 1962). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXIV, Sayı: 419, 7.
- “Maceranın Sonu”. (16 Temmuz 1962). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXIV, Sayı: 420, 10.
- “Heves!”. (30 Temmuz 1962). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXIV, Sayı: 422, 12.
- “27 Mayıs Denen Meçhul”. (30 Temmuz 1962). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXIV, Sayı: 422, 5.
- “14’ler”. (6 Ağustos 1962). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXIV, Sayı: 423, 15-16.
- “İki Parçalı Oyun”. (6 Ağustos 1962). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXIV, Sayı: 423, 17.
- “Solda Gelişmeler”. (20 Ekim 1962). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVI, Sayı: 434, 10.
- “Aç Tavuklar”. (23 Şubat 1963). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 452, 11.
- “Hitler, Şarlo ve Türkeş”. (2 Mart 1963). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 453, 11.
- “Evli Evine”. (2 Mart 1963). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 453, 12.
- “Düşman Kardeşler”. (2 Mart 1963). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 453, 12.
- “Öteki Düşman Kardeşler”. (2 Mart 1963). *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 453, 12-13.
- “İşyan”. (8 Haziran 1963). *Akis*, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 467, 11.